

A HÁBORÚ ESZTÉTIKÁJA

ÖNKIFEJEZÉS ÉS FORMANYELV A KATONAI KULTÚRÁBAN

KISS PÉTER ATTILA

A katonai kultúra iránti megszállottság mélyén valójában esztétikai elragadtatás van: a harcászati eszközök, taktikai felszerelések és hadmozdulatok szépségének csodálata. A háború erőszakos mivolta miatt azonban a katonai kultúra esztétikai értékeinek méltatása kényes terület. Rajongóit nemcsak gyerekesnek tartjuk, de fanatikusnak is, és ebbe sok esetben politikai fanatizmust is belelátunk; hajlamosak vagyunk azt hinni, hogy rajongásuk egy mélyen rejlő politikai tendencia kifejeződése, egy nem nyilvánvaló, ezért aztán tolerált radikalizmus. Ám ez nincs feltétlenül így. Attól, hogy valakit magával ragad a harcászati eszközök formanyelve, még nem vérszomjas gazember vagy látens, esetleg nyílt náci. Ha képesek vagyunk műalkotásként tekinteni egy szupermarket árusorára, miért ne ismerhetnénk el a fegyverzetben, katonai formációkban vagy a tűzérési ütegek elhelyezésében fellelhető arányok művészi értékét. Lehet szép egy harcászati eszköz formatervezése, de szép lehet egy adott katonai formáció geometriája és a funkciójában megbúvó jelentés is. Az eszköz és a katonai alakzat szépsége mutatkozik meg a forma, a sebesség és a földrajz együtthatójának esztétikájában, ezek egyenlege a harcászati manőver. A harcászati manőver pedig, azon túl, hogy tartalmazza az eszközök formai értékét, szépséget teremthet mozdulatsorai által, mint ahogy egy focimeccs csatártámadása is lenyűgözhet bennünket a sebesség és manőver egységével, egy becsavart gól röppályájának ívével, a kapus vetődésének esztétikai futurizmusával vagy a labda hálóba fúródásának katarziséval. Ugyanígy jelenik meg az esztétikum a csatatéren is. A csatatér vérfürdőjétől viszont nehéz elvonatkoztatni, ezért egy hadmozdulat szépségeiről nem illik beszélni, legfeljebb katonai körökben, de ott sem a kifejezés művészeti vonatkozásában.

A HARCMEZŐ KULTÚRÁI – A KULTÚRÁK HARCMEZEJE

Egyes népek hadikultúrája eredeti esztétikai karaktert, ha úgy tetszik, nemzeti katonai *brandet* hozott létre a történelem során. Ilyen volt a görög falanx és a római légio formációinak taktikai esztétikája, a sztyeppe lovassomádok sebességre és manőverezésre épülő harcászata, vagy a szamuráj kultúra. Japán a 17. századtól – mialatt a nyugat-európaiak már hajókkal járták a világot – inkább az elszigetelődést választotta, és tette ezt azért, hogy megőrizze ezeréves hagyományait. John Keegan hadtörténész szerint ez arra utal, hogy nem feltétlenül a politika irányítja a háborút, hanem a kultúra, hiszen a szamurájok

| **Harci helyzet** – Fiatal maszáj harcosok a 19. század végén
(Library of Congress)

átvehették volna a nyugat modernebb haditechnikáját, ami politikai sikereket eredményezett volna, mégsem tették. Keegan meglátása szerint a politika egyetlen feladata nem más, mint a kultúra fenntartása. Ebből az következne, hogy ha *a háború a politika folytatása más eszközökkel*,¹ akkor a háború célja, bármekkora ellentmondás is ez, végső soron a kultúra védelme. És a szamurájokat ez vezérelte. Nemcsak katonai hírnévre törekedtek, hanem költői babérokra is. Japán leghíresebb harcosai kifinomult, művelt férfiak voltak, akik tisztában voltak kultúrájuk értékeivel, és annak megóvása felülírta a hatalomszerzés külpolitikai kalandokra hajló kedvét a 17–19. század között.²

Az európai kultúra és civilizáció egyik legrégebbi irodalmi emléke az *Iliász*, melyben Homérosz a trójai háború egy részét meséli el. A tény, hogy a világirodalom egyik legjelentősebb alkotásának tekintett eposz – mely történelmi korokon át érezteti hatását, és a háborús esztétika jelentőségét igazolja – kulturális ikonná válhatott, rendkívül beszédes. Hasonlóan ikonikus vonásokat fedezhetünk fel például a *Toldiban* is, aminek *westernszerű* nyitánya a földrajz és a harcászati elemek keverésének képeivel indít. Vagyis egy hadikultúra karakteres, tömör absztrakciójával. A különböző katonai hagyományok napjainkban is inspiráló hatással vannak a művészetekre, amelyek közvetlenül visszanyúlnak a háború esztétikájához. Ez a jelenség szinte a művészet összes területén tetten érhető, és különösen markáns megjelenési formát, formanyelvet kapott a filmművészet létrejöttével. Nemcsak arról van szó, hogy a filmek, a történelmi regények hagyományait követve és gyakran a történelmi fikció megközelítésével élve visszaadták az adott kor háborúinak esztétikáját, hanem önálló zsánerekké

» a sebesség stratégiai előny

fejlődtek a filmiparon belül. Gondoljunk csak a *westernre*, ami Amerikában nemzeti értékévé válhatott, jelentőségét tekintve azonban jócskán túlnőtt ezen. Genetikája jelen van a moziváson tereket ábrázoló nagytotáljaiban, Cormac McCarthy háttartalan mondatsivatagaiban, a természetfotókon, a divatban, a benzinkorszak nagy utazásaiban, de mindenekelőtt a föld-

rajzi térhez fűződő esztétikai viszonyunkban. Nem a hősiesség kliséinek, hanem a földrajz és az ember kapcsolatának leképeződése a *western*, ami ma már olyan absztrakcióként is felfogható, amely a meghódítandó stratégiai tér és a harcászat esztétikai nyelveként öröklődik tovább. Beépült azokba a művekbe, legyenek azok regények (Sebastian Barry: *Végtelen napok*; Cormac McCarthy: *Véres Délkörök*, *Határvidék Trilógia*, *Az út*; John Williams: *Butcher's Crossing*) vagy filmes alkotások (*A préri urai*, *A visszatérő*, *Csontok és skalpok*, *Halott ember*, *Mad Max – A harag útja*, *Nem vénnek való vidék*, *Országúti bosszú*, *Sicario*, *Volt egyszer egy vadnyugat*, *Wind River*), amelyek a földrajz és az ember küzdelmének, túlélésének esztétikai határait feszegetik.³ A háborús esztétika jellegzetes terméke a szamurájfilm is, ami sajátos harcászati látványvilágával szippant be minket. Kulturális csemegeként, esztétikai kuriózumként tekintünk rá, mint egy világosan beazonosítható, civilizációs márkanévre. Mindkét műfajt magába foglalhatja a szintén erőszakesztétikára épülő és önálló zsánereként is létező akciófilm, ahol a mozgás sebessége és dinamikája az alkotás esztétikai értékének és identitásának egyik legfontosabb mércéje.

SEBESSÉG ÉS HADVISELÉS – ESZTÉTIKA A HARCÁSZATBAN

Sokan szeretik a száguldás, az ejtőernyős szabadesés vagy a szörfözés felszabadító élményét. Lenyűgöz bennünket a fizikai testek gyorsulásának látványa, és ha mi magunk gyorsulunk, akkor a sebesség érzete, a sebesség hatékonysága felett érzett öröm. *A sebesség a hatalom egyik eszköze*. A hatalom kiterjesztésének és kiteljesedésének megkerülhetetlen taktikai tényezője. Ahhoz, hogy

1 Carl von CLAUSEWITZ: *A háborúról*. ford. SZABÓ Júlia, Zrínyi, Bp. 2013. 31.

2 John KEEGAN: *A hadviselés története*. ford. BART István, Corvina, Bp. 2002. 51–52.

3 Vö. Basil Henry LIDDELL HART: *Stratégia*. ford. SOPRONI András, szerk. MOLNÁR György, Európa, Bp. 2002. 506.

Lovagias ügy –

Minamoto no Josicune győzelmet arat Szaitó Muszasibó Benkei fölött (19. század első fele) (Wikimedia Commons)

időben célt érjünk, gyorsnak kell lennünk. Sikerünk mértéke ekkor a kifejtett sebességgel arányos. Ez így van a sportban, a gazdaságban és a hadviselésben is.⁴

A sebesség taktikai alkalmazása a hadviselésben optimális mértékű erő kifejtését jelenti, a lehető leggyorsabban, az ellenfél legérzékenyebb pontjára. Ha egy támadás kellőképpen gyors, akkor a sebesség szerepe a támadás sikerében megkérdőjelezhetetlen. Minél nagyobb sebességgel zajlik, annál masszívabb lehet az ellenfélre gyakorolt demoralizáló hatás, ami az ellenállás gyors összeomlásához vezet. A gyorsaság azért is fontos, mert ez esetben alacsonyabb a támadó hátszágának gazdasági igénybevétele. Kíméletesebben bánik erőforrásaival, és nem meríti ki annyira utánpótlási hálózatát. Hosszan elnyúló összecsapás esetén mindig nagyobb tartalék kerül felhasználásra, vagy éppenséggel a helyzet bénultsága idéz elő akadozást az erőforrások pótlásában, ráadásul időt ad az ellenfélnek az újratervezésre, csapatösszevonásokra és úgy általánosságban az alkalmazkodásra.⁵ A hadmozdulat gyorsasága kulcsfontosságú a meglepetés szempontjából is, aminek mértéke szintén a sebesség megfelelő taktikai alkalmazásának függvénye. Amint Szun-ce írja: „Jelenj meg olyan pontokon, amelyek megvédésére az ellenségnek muszáj odasietnie, vonulj gyors menetben olyan helyekre, ahol az ellenség nem számít rád.” A sebesség tehát kezünkbe adja a stratégiai előny megszerzésének lehetőségét.

A sebességben azonban esztétikai érték is rejlik! Ha autópályán száguldunk, a sebesség kiváltotta örömezzet esztétikai természetű, az extrém helyváltoztatási képesség szépségének élvezete. Talán a zene élményéhez hasonlítható, amikor a ritmus fokozatos épülése egy formálódó euforikus állapotra fűz fel bennünket. Így működik a sebesség visszafogott extázisa is. Ez az élmény kognitív szempontból a hétköznapi észlelési minták ellentétje. A szokásmechanizmusok sematikus hatásával szemben ez az euforikus állapot a normatív formák fellazulásához és eltűnéséhez vezet, a helyzet extrémításának sokkoló kognitív hatása révén. Előidézhetheti az én képzetének felszívódását vagy a fogalmi

4 Lásd bővebben: Paul VIRILIO – Sylvère LOTRINGER: *Tiszta háború*. ford. BÁNKI Dezső, Balassi–Budapest Art Expo Alapítvány, Bp. 1993. 30.

5 LIDDELL HART: *I.m.* 353–354. és 496–497.

Gépszörny –

Brit Mark IV-es harckocsi
a chambrai ütközetben, 1917
(Tank100 – The Tank Museum)

címkezés folyamatának törését az élmény időtartamáig.⁶ Ennek a folyamatnak végletes betetőződése, minden sablonos benyomás szétrobbanása, azaz a baleset. Háborúban ezt jól illusztrálja a páncélos támadás, ami a forma és sebesség együtthatójának esztétikai hatását fokozza fel egy olyan elsöprő állapotig, ami a szokványos észlelési mintázatok felborulásához vezet. Olyan ez, mint a kubizmus formaelemeinek szétcsúszó, feje tetejére állított világa. Ennek a jelenségnek szélsőséges esztétikai leképeződése a harcászati tűzérési csapás, ami még a páncélos támadásnál is nagyobb káoszt, azaz esztétikai formabontást vihet végbe. Az anyag, azaz a formák szélsőséges széttagozódását okozó tűzérés, az esztétika végsőkig fokozott kifejeződése, amikor is a jelentés feloldódik az abszurdításban, és a tűzérési támadás éppúgy a jelentéstartalmak káoszt közvetíti, mint a festővászonra kicsapott absztrakció.

Ez nem jelenti azt, hogy meg kell látnunk a szépséget a háborúban, csupán annyit, hogy a háború is rendelkezik esztétikai dimenzióval. Amikor például a „villámháború” jelzöt halljuk, valójában egy esztétikai kategóriára gondolunk, a katonai manőver gyors, elsöprő jellegére, ami a hatalom esztétikai potenciálját sugározza, legyen az a bosszú drámaisága, politikai propaganda vagy a stratégia alkotóelemeiként összezáródó absztrakt elgondolások, térképek, harcászati alakulatok és utánpótlási vonalak rendszerének egysége. A földrajzi tér és a mozgás esztétikai együtthatójának tombolása.

6 Vö. Láma Ole NYDAHL: *A Nagy Pecsét. Határtalan tér és öröm. A Gyémánt Út Buddhizmus mahámudra látásmódja.* ford. Csöndes Áron, Gyémánt Út Buddhista Közösség, Bp. 2006.

A MŰALKOTÁS CSATATEREI – ESZTÉTIKA A HADMŰVÉSZETBEN

Abszurd lenne a háborúról tudatos műalkotásként beszélni, ugyanakkor *a hadviselés is lehet az érzelmek művészi kifejezésének egyik formája*. Miért is ne lehetne a hadviselés a társadalom azonos irányba mutató érzéseinek esztétikai kifejeződése? A társadalmi és politikai önkifejezés tombolása? Azon túl, hogy érdekérvényesítő eszköz a politika kezében (vö. Clausewitz híres mondatát, miszerint „a háború nem más, mint az állampolitika más eszközökkel való folytatása”), a háború felfokozott érzelmi dimenziója, valójában egy olyan műfaj, ami az erőszak formanyelvét használja. Ez az erőszakesztétika fentről lefelé épül ki:

1. Fent, a politika szintjén a háború az utolsó gátlások levetkőzése. A hatalom esztétikai megjelenítésének azon módja, ami ősi ösztönökkel árasztja el a diplomácia zsákutcáit. A történelmi bosszú eposzi elszabadulása.
2. Középen, a katonai vezérkar szintjén még legalább annyira absztrakt a hadviselés esztétikája, mint amennyire valóságyszerű. Játék a stratégiai szépséggel. Olyan tervezési terület, ahol az esztétikai hatás létrejöttét mindenre kiterjedő logisztikai eszköztár biztosítja, és az alkotók a rendelkezésre álló anyagok függvényében készítik elő a műalkotás koncepcióját és részleteinek formai kidolgozását.
3. Legalul, a hadviselő katonák és a harcokat elszenvető polgári lakosság szintjén pedig már nyers valójában mutatkozik meg a harci cselekmények azon esztétikai végterméke, amit a stratégiai tervezőasztal és a csatamező realitásainak találkozása megenged. A hadszíntér eseményei az önkifejezés olyan szélsőséges formái, amelyek a taktikai ellenőrzöttség esztétikai keretein túllépve, már csak a tudatalatti életre kelt szürrealitásként értelmezhetők.

A STRATÉGIA ESZTÉTIKÁJA – ESZTÉTIKA A STRATÉGIÁBAN

A stratégia részben a földrajzi adottságok katonai alkalmazásának tudománya.⁷ És mint ilyen, ugyanúgy saját esztétikával rendelkezik, mint a hadviselés többi területe.

Kezdetekben a földrajzi felfedezés a háborús tevékenység kiterjesztésének mellékterméke lehetett. Az emberi kolóniák ismeretlen földrajzi környezetének védelmi megszervezése. A felfedezéseket ezért talán nem is annyira a kíváncsiság, mint inkább a félelmek legyőzésének kényszere hajtotta. Az ismeretlen földrajzi tértől való szorongást az ember úgy látta leküzdhetőnek, ha kiterjeszti saját határait, ily módon csökkentve a félelem azon övezetét, ami homályba veszett, és aminek kiterjedése határtalannak látszott. Ha nem ellenőrizte ezeket az övezeteket, bármikor meglephették fenyegetést jelentő idegenek. Ha nem ő uralta az ismeretlent, akkor az ismeretlen uralta őt, hiszen bizonytalanságba vezető térség volt, a potenciális fenyegetések birodalma. Ha nem akarta meglepetésszerűen szembe találni magát félelme tárgyival, inkább eljűk ment, így válhatott a felfedezés a földrajz védelmi alkalmazásának eszközévé. Beköszöntött a stratégiai gondolkodás hajnala, ami a földrajz és a hadászat szimbiózisának esztétikájához vezetett; a geológia formavilágának, a természeti adottságok számbavételének, a hajózási és kereskedelmi útvonalak leírásának és mindezek együttes stratégiai leképeződésének, a térképnek a megszületéséhez. A térkép a stratégiai gondolkodás absztrakciója. Olyan gyakorlati eszköz, ami egyben műalkotás is.

a térkép a
stratégiai gondolkodás
absztrakciója

⁷ Vö. Tim MARSHALL: *A földrajz fogságában*. ford. MAKOVECZ Benjamin, Park, Bp. 2018.

Égi jel –
Az I. kerületi Attila út
35. számú épületébe
csapódott német vitorlázó
szállító-repülőgép
(Fortepan)

A stratégiai megközelítés emlékműve, amihez a tudomány fejlődésével taktikai kiegészítők egész sora csatlakozott; a tájékozódást segítő navigációs eszközöktől a karavánok és expedíciós hadseregek felszerelésein át egészen a logisztikai hálózatokat kiszolgáló hajókig.

A stratégiai védelem fejlődése hozta el a hadművészeti esztétika egyik történelmi remekművét, a várat, ami a védekezés támadó elemeket is felvonultató lehetőségeit kínálta.⁸ Ennek lényege, hogy a védekezés annyira agresszív természetű, hogy nemcsak statikus támadóképességgel bírt, de a meglepetészerű kitörések lehetőségét is magában hordozta. Helmuth von Moltkét idézve: „Az okos katonai vezető sikerét sokszor az biztosítja, hogy olyan védőpozíciót választ, amely stratégiai szempontból annyira agresszív természetű, hogy az ellenség ott kényszerül megtámadni bennünket.”⁹ A várak elrettentő képessége azonban nem csupán funkcionalitásukban mutatkozott meg, hanem esztétikai

⁸ KEEGAN: *I.m.* 149.

⁹ Idézi: LIDDELL HART: *I.m.* 7.

tulajdonságaikban is, hiszen rideg, robotsztus formavilágukkal demoralizálóan hatottak az ostromlókra. Monumentalitásuk a tér és az idő stratégiai urálásának szimbóluma volt, az alkalmazott túlélésre építő koncepciójuk ellenére. Amennyiben kellő mennyiségű készletekkel rendelkeztek, energiát és időt takarítottak meg a védőknek, miközben az ostromzár idejét kitölték. A védelem térbeli koncentrációja stratégiai időnyeréshez vezetett. Működési elvüket megfogalmazó felépítésük, amely magába foglalta a hadművészet szinte valamennyi szárazföldi technikáját, a háborús esztétika egyik csúcsa. A hadászati gondolkodás ezen vívmányát végül egy fegyvernem, a tüzérség fejlődése törölte ki a hadviselés és a művészet közös történetéből.¹⁰

A földrajzi felfedezések korában a hajó vált a stratégiai elképzelések legfőbb kifejező eszközévé.¹¹ Azáltal, hogy technológiai fejlődése elhozta a távoli kontinensek tengeri úton való összekötését, lehetővé vált korábban elképzelhetetlen stratégiai célok elérése is, és kialakultak az első, óceánokon átívelő interkontinentális birodalmak.¹² A földrajz legyőzése összekapcsolta a korábban térben és időben is elszigetelt, egymással párhuzamosan létező kultúrákat. A stratégia fejlődése a kozmopolitizmus esztétikai értékeinek megalapozója lett.

A gépek kora a hadászati esztétika teljesen új területeit nyitotta meg a 20. században, mégpedig a bolygót geostratégiai hálózatokként érzékelő, sugárhajtású katonai repülőgépeknek és műholdaknak köszönhetően. Ez az újfajta hadászati lehetőség az idő mint alapvető stratégiai tényező korszakának is tekinthető.¹³ A hangsebesség kétszeresével repülő katonai gépek és a náluk akár ötször gyorsabb hiperszonikus rakéták gúnyt űznek a korábbi stratégiai akadályként felfogott földrajzi térből az idő drasztikus összezsugorítása által. Az űrhadviselés szemeiként funkcionáló katonai műholdak pedig már élő térkép-ként, dinamikus esztétikai tartalomként viszonyulnak a stratégiai jelentőségű földfelszín bármelyik szegletéhez, ráadásul anélkül, hogy a klasszikus felderítés tér és időbeli akadályai korlátoznák őket. Az idő és a tér ilyenforma eltűnése, az információ azonnalisága révén, a stratégia állapotként való jelenlétét eredményezi. A válaszcsepés helyben történő tervezési folyamatának kiesése előre kidolgozott stratégiai döntések meglétét feltételezi, melyek vészhelyzet esetén azonnali, taktikai reakciók sorozataként nyilvánulnak meg. Ez a fejlemény voltaképpen a stratégia esztétikájának megszűnéséhez vezet, hacsak nem tekintünk a stratégiára egy mindig, mindenhol jelen levő, a globális logisztikai folyamatokat, valamint oksági láncolatokat azonos időben érzékelő, poszthumán állapotként. Mint egy élő, virtuális esztétikai tartomány mindent átható terére – mint hipervalóságra.¹⁴

LÖVÉSZÁROK BRANDING – ESZTÉTIKA A HADIIPARBAN

A hadviselés esztétikája a béke megteremtésének és megőrzésének kulcsa lehet. Egy kiválóan felszerelt és kiképzett hadsereg sajátos esztétikai kategória, amely mindazonáltal túlmutat az önmagukban is esztétikai értéket képező alkotóelemein. Egy ütőképes hadsereg erőt vetít ki, amely elsősorban mentális képek formájában csapódik le, hiszen arról, hogy egy hadsereg mennyire erős, még háborúban sem feltétlenül közvetlen észlelés útján szerzünk tudomást, hanem a rendelkezésünkre álló információmorzsák által. A benyomás, ami egy adott állam hadseregéről él bennünk, végső soron mentális képeken alapszik. Egy hadsereg, a katonai struktúrát csak közvetetten érzékelő laikus tudatában, a média és a szakirodalom ismeretanyagából felépülő márka. A márka imázsa pedig részben harci tevékenység során szerzett tapasztalatokból, a fegyveres erőket képviselő egyének társadalmi megítéléséből és a haderőnemek képességeiről alkotott adatok összességéből áll össze. Egy ütőképes hadsereg olyan

10 KEEGAN: *I.m.* 317.

11 Roger CROWLEY: *Hódítók*. ford. HEGEDŰS Péter, Park, Bp. 2019.

12 Niall FERGUSON: *Civilizáció*. ford. GEBULA Judit, Scolar, Bp. 2022. és Admiral James STAVRIDIS: *Sea Power. The History and Geopolitics of the World's Oceans*. Penguin, New York, 2017.

13 VIRILIO – LOTRINGER: *I.m.* 65.

14 Lásd bővebben: Jean BAUDRILLARD: *Simulacra and Simulation*. University of Michigan Press, Ann Arbor, 1994.

bejáratott márkaként működhet, amely hazája presztízsét növeli annak külpolitikai kapcsolataiban. Ereje tekintélyt kölcsönöz, ezért fontos szerepe lehet kedvező diplomáciai és gazdasági feltételek kieszközlésében.

Brandet, vagyis márkanévet csak jó esztétikai érzékkel teremthetünk. Hiába kulcsfontosságú harcászaton a funkcionalitás, ha a fegyveres erők nem bírnak naprakész esztétikai értékkel, akkor presztízsük kevesebbet nyom a latba. Ebben az esetben nemzeti katonai kultúránk hírneve ellensúlyozhatja az eszközrendszerben fellépő hiányosságokat. Lehet ütőképese egy hadsereg elavultabb eszközállománnyal is, ám *brandje* ebben az esetben kevésbé lesz konvertibilis, mint egy nem csupán ütőképese, de korszerű formaelemekkel gazdagított hadseregé. Lényegében tehát a hadseregről származó mentális képek összessége alkotja az adott fegyveres erők imázsát, ami hozzájárul a kiállító ország esztétikai értékítéletéhez, országmárkájához is. Hiszen egy ország – a külpolitika terében mentális kép gyanánt – esztétikai entitásként (is) létezik.

Minél nagyobb egy állam tekintélye a hadserege révén, annál markánsabb erőteret sugároz. A jól felépített katonai imázs így a politikai, gazdasági és kulturális befolyás békés kiterjesztésének eszköze lehet. Egy hadsereg fenntartása tehát nem egyszerűen biztonságpolitikai szükséglet, hanem az állami *brand*-építés kulcsfontosságú területe is. Egy fejlett hadiiparral rendelkező ország a kisebb országok teljes katonai *brandingjét* képes véghez vinni. Egy olyan mindenre kiterjedő hadiiparral és katonai kultúrával, illetve tapasztalattal bíró hatalom, mint az USA, nem csupán fegyverrendszereket tud eladni, hanem katonai szaktudását is átadhatja a fejlesztés alatt álló szövetséges hadseregeknek. Egy ilyen *branding*-csomag tartalmazza a naprakész katonai gondolkodás elemeit, a sereg szervezeti felépítését, vezetési tapasztalatait stb. Ez

a fajta *brand*-építés nemcsak a fejlesztés alatt álló hadsereg érdekeit szolgálja, de a fejlesztési csomagot árusító ország arculatát is erősíti. Az arculatépítés, azaz az esztétika gyakorlati alkalmazása nemcsak a hadsereg és a doktrína konceptuális fejlesztésben jelenik meg, de azokon a területeken is, amelyek közvetlenül hatnak az imázs kialakulására. Ilyenek a különböző fegyvernemek és alakulatok címerai, logói, szlogenjei, és ide tartoznak az esztétikai erődemonst-

rációk is, mint például a hadgyakorlatok, koreografált katonai parádék és légi-bemutatók. A katonai kultúrát közvetítő médiumok biztosítják a műfaj formanyelvének elterjesztését. Amennyiben egy ország rendelkezik saját hadiiparral, érdemes hangsúlyt fektetnie az előállított termékek *brandingjére* külön is. Ez esetben ugyanúgy alkalmazza azokat a népszerű marketingstratégiákat, amelyek az ipari formatervezés, a látványvilág és a megbízhatóság pillérjeire épülve idővel márkahűséget alakítanak ki a vásárlókban. Jó példa erre a német harcokscik vagy a cseh löfegyverek minőséggel egyet jelentő neve.

A jól felépített katonai *branding* végső soron azonban egyetlen termék – a béke – terjesztését szolgálja. A béke olyan alapszükséglet, amire mindenkinek igénye van. Béke nélkül veszélybe kerülnek a stabilitás irányába mutató történelmi folyamatok. Az, hogy a háborúk mennyire szükségszerű és elkerülhetetlen részei a történelemnek, vitatható, de azt biztosra vehetjük, hogy a történelem maga a béke legnagyobb felvásárlója. Amennyiben fejlődésként fogjuk fel a történelmet, nyilvánvalóvá válik, hogy legfontosabb alappillére a béke, míg a háború az a történelemnek, ami a populációnak a járvány: olyan mutációk elszabadulása, amelyek bár a kihalás rémével fenyegetnek, magukban hordozzák a megújulás lehetőségét is. Jelentőségük ennél fogva nem egyszerűen fekete vagy fehér.

Természetesen a háború szintén áruba bocsátható termék, olyan, mint amikor a boltban minden más elfogyott, ezért kénytelenek vagyunk megbarátkozni egy olyan árucikkkel is, amire nem igazán van szükségünk, de a célnak megfelel. Ezzel szemben a békét választani a szabadság luxusa. A békéhez azonban a háború esztétikáján keresztül vezet az út. Ha a hazánk nem rendelkezik olyan földrajzi adottságokkal, amelyek kedvező biztonságpolitikai környezetet teremtenek, akkor nagyobb arányban lesz szükségünk a harcászati védelmi elemekre, hogy ellensúlyozzák a geostratégiai lehetőségek hiányát, és képessé

a katonai imázs része a kulturális befolyás kiterjesztésének

Az ország dísze –
III. Viktor Emánuel olasz király tiszteletére rendezett katonai díszszemle az Andrássy úton, 1937
(Fortepan / Hanser Mária)

váljunk a potenciális ellenfelek elrettentésére (*Si vis pacem, para bellum*, azaz „ha békét akarsz, készülj a háborúra” – Publius Flavius Vegetius Renuat: *Epitoma Rei Militaris*). Ennek érdekében agresszív békét kell kisugározniunk a hadviselés esztétikáján keresztül, hogy azt mindenki kénytelen legyen elfogadni és lehetőleg át is venni tőlünk. Ezen a ponton a háború esztétikája importcikké válik. A hadiipar ekkor nem csupán a védelmi szükségletek előállítását biztosítja, de kereskedni is kezd termékeivel. A fegyvereladás és a már említett katonai arculatépítés pedig a műkereskedelem egy olyan sajátos formáját ölti, amely egy esztétikai produktum, az elrettentésen alapuló béke forgalmazója lesz.

A HÁBORÚ KÖRFORGÁSA

A háború esztétikája a hadviselés és a művészi kifejezés találkozásának metszéspontján jön létre és az élet szinte minden területén tetten érhető. Áthatja a művészeteket, a kultúrát és a gazdaságot; jelen van a lakóhelyek biztonsági szempontok alapján történő kialakításában; a városfejlesztések válsághelyzetekkel szemelőtti stratégiai tervezésében; a sebesség taktikai alkalmazásának közlekedési hatékonyságában; az úthálózatok logisztikai optimalizálásában és a vízszabályozás stratégiai elgondolásaiban. De ott van a divatba átvándorló katonai viseletek trendjében, a technikai ruházatban és a minimalista életmód tulajdonnal kapcsolatos taktikai szemléletmódjában is. S akár elismerjük, akár nem, esztétikai tartomány a háború maga is, ami a harceszközök formanyelvében, az egységek geometrikus alakzataiban, a manőver dinamikájában, a hadseregek és államok arculatában vagy a stratégiai absztrakció különböző formáiban fejeződik ki. Az emberi kultúrát átszövő háború történelmi reflexe meghatározza szemléletünket, újra és újra felélesztve az emberi viselkedésnek azt a területét, ami a konfliktusfeloldás radikális lehetőségeivel játszik. A politikai játszmák azon dimenzióját, ami a diplomáciai feszültségek eskalálásához vezethet, és bármikor túlléphet az irányíthatóság keretein, elszabadítva a tudattalan, erőszakos önkifejezési módok anarchizmusát.¹⁵ A háború esztétikájának visszatérő forrását. ■

¹⁵ THUKÜDIDÉSZ: *A peloponnészoszi háború*. ford. MURAKÖZY Gyula, Osiris, Bp. 2006. és Christopher CLARK: *Alvajárók*. MAKOVECZ Benjamin, Park, Bp. 2015.